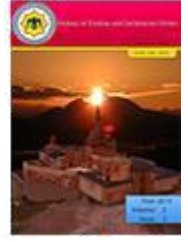

Journal of Tourism and Gastronomy Studies

Journal homepage: www.jotags.org

Şifalı Bitkilerin Gençler Tarafından Bilinirliği (Young People's Knowledge Level of Plants With Healing Capabilities)

*Menekşe CÖMERT^a, Huriye DİNÇ^b

^aGazi University, Faculty of Tourism, Department of Gastronomy and Culinary Arts, 06830 Gölbaşı, Ankara /

Turkey ^bGazi University, Institute of Social Sciences, Department of Gastronomy and Culinary Arts, Ankara/Turkey

Makale Geçmişi

Gönderim
Tarihi:19.04.2014

Kabul
Tarihi:22.07.2014

Anahtar Kelimeler

Turizm
Şifalı bitkiler

Özet

Bu çalışma Gazi Üniversitesi Turizm Fakültesinde öğrenim gören öğrencilerin şifalı bitkileri tanıma düzeylerini belirlemek amacıyla planlanmıştır. Çalışma Gazi Üniversitesi Turizm Fakültesi öğrencilerine anket tekniği kullanılarak uygulanmıştır. Araştırmanın verileri SPSS 17.0 İstatistik paket programına aktararak analiz edilmiştir. Kategorik değişkenler sayı ve % olarak sunulmuştur. Cinsiyete, öğrenim görülen bölüm ve öğrenim görülen sınıfa göre öğrencilerin şifalı bitkileri bilme durumlarının değerlendirilmesinde Ki- kare testi kullanılmıştır. Analizlerde istatistiksel anlamlılık düzeyi ($p < 0.05$) olarak kabul edilmiştir.

Keywords

Tourism
Health plants

Abstract

This research has been designed to determine Gazi University Tourism Faculty students' knowledge level of plants with healing capabilities. The research was put into practice using survey technique to Gazi University Tourism Faculty Students. The research data has been analyzed by transferring data to SPSS 17.0 Statistical Package Program. Categorical variables have been presented as numbers and percentages. Analysis was done to determine student's knowledge level of plants with healing capabilities based on gender, their department and class using chi-square test. In every analysis, the level of statistical significance has been accepted as ($p < 0.05$).

*Sorumlu Yazar

meneksecmert@gazi.edu.tr (M. Cömert)

GİRİŞ

Ülkemiz yabani olarak yetişen bitki türleri açısından çok zengin bir ülkedir (Birinci, 2008, s.1). Doğadaki tüm hayvanlar, bitkiler ve insanlar bir dengenin ürünüdür. Mitolojide bitkiler tanrıların insana verdiği en değerli armağan olarak ele alınmıştır. Tüm bitkiler insanın hizmetindedir ve insanın varoluşundan itibaren bitkilerle olan ilişkisi başlamıştır. İlk çağlarda insanlar; besin elde etmek ve sağlık sorunlarını gidermek için bitkilerden faydalanmışlardır. Deneme yanılma yoluyla elde edilen bu bilgiler, çağlar boyunca kullanım şekillerindeki bazı değişiklik ve gelişmelerle günümüze kadar ulaşmıştır (Kendir ve Güvenç, 2010, s.50). En eski çağlardan beri insanlar otları yararlı ve yararsız olarak iki gruba ayırmışlardır. İlk grup hoş kokulu (aromatik) olan ve insanların herhangi bir şekilde yararlandığı tüm otları kapsarken; ikinci grup ise doğada gördüğümüz diğer tüm otsu bitkileri içerir (İnaltonç, 2008, s.17).

ŞİFALI OTLAR İLE İLGİLİ GENEL BİLGİLER

İnsanlar yazılı tarih öncesinde bitkileri yiyecek olarak ve tedavi amacıyla kullanılmaktadır. İnsanlar zaman içerisinde deneme yanılma yolu ile bazı bitkilerin hastalıkları iyileştirmede yardımcı olduğunu, bazılarının da zehirlenmeye ve hatta ölüme neden olduğunu keşfetmiştir (Makaklı, 2004, s.1).Yurdumuzda bulunan bitki türü sayısının 10.000'e yakın olduğu bilinmektedir. Bu rakam, ülkemizin bitki çeşitliliği açısından ne derece zengin olduğunu açıkça göstermektedir (Özatkan, 2009, s.54).

Dünyada sayısı 750 000 - 1 000 000 arasında olduğu tahmin edilen bitki türünün 500 000 kadarı tanımlanıp isimlendirilmiştir. Her yıl 2000 civarında yeni tohumlu bitki türü tanımlanmaktadır. Dünya Sağlık Örgütü raporuna göre, dünya üzerinde tıbbi amaçlarla kullanılan yaklaşık 70 000 bitkinin 21 000 kadarı ilaç sanayinde kullanılmaktadır. Ülkemizde çoğu doğal yetişen türlerin sadece 1000 kadarı tıbbi amaçla kullanılmaktadır (Saraçoğlu, 2008, s. 10-11).

Bitkilerden en çok gıda ve tedavi edici olarak yararlanılmakla beraber; yakıt, yapı malzemesi, süs eşyası yapımı, boyar madde ve birtakım inancaşal amaçlarla da kullanımları bulunmaktadır (Kendir ve Güvenç, 2010, s.51). Gıda amaçlı kullanılan bitkilerin belirlenebileceği ve bilgi toplaması için en uygun dönem ilkbahar ve kış aylarıdır. Yaz ve sonbahar mevsimleri ise; bitki toplama, presleme, tohum örnekleri alınması için uygundur. Ayrıca bu dönem; ekin biçimi, harman ve sonrası işlemleri izlemek, kışlık yakacak ve kış aylarında kullanılmak üzere hayvan yemi olan bitkileri toplamak gibi değişik etkinliklerin sürdürüldüğü bir dönem olarak da önemlidir (Kendir ve Güvenç, 2010, s.53).

Türkiye dünya genelinde yaklaşık 100 ülkeye tıbbi ve aromatik bitki dış satımını gerçekleştirmektedir. Dış satımının önemli bir kısmını Kuzey Amerika, Avrupa Birliği, Latin Amerika, Uzak Doğu ve Kuzey Afrika ülkelerine yapmaktadır. Bu ülkelerden ABD, Almanya, Vietnam, Hollanda, Polonya, Brezilya, Kanada, İtalya, Belçika, Yunanistan, Fransa ve Japonya listenin başında yer almaktadırlar (Dagmar, 2002). Türkiye'nin ihraç ettiği önemli tıbbi ilaç ve baharat bitkileri arasında; kekik, defne

yaprağı, kimyon, anason, rezene tohumu, ardıç kabuğu, mahlep, çemen, biberiye, meyan kökü, nane, sumak, adaçayı ve ihlamur bulunmaktadır (Faydaoğlu ve Sürücüoğlu, 2011, s.58).

Ülkemizde Bitkilerin Kullanım Amaçları

Gıda ve Baharat

Yaşanılan bölgede yetişen bilgilerin halk tarafından ihtiyacı karşılamak amacıyla toplanıp değerlendirilmektedir. Bu gelenek günümüzde kırsal kesimlerde hala sürmektedir. Birçok yabani bitkinin toprak üstü kısmı veya kökleri sebze olarak kullanılmaktadır. Bunlar çiğ veya pişmiş olarak yenilebildiği gibi kurutularak, salamura halinde veya turşu şeklinde de tüketilmektedir. Bununla beraber bazı bölgelerde sebze olarak kullanılan bitkiler mevsimi geldiğinde semt pazarlarına getirilerek satışa da sunulmaktadır (Faydaoğlu ve Sürücüoğlu, 2011, s.60).

Boyar Madde

Eskiden kumaş veya dokumaların boyanmasında genellikle bitkisel kökenli boyar maddeler kullanılmaktaydı. Önceki yıllarda boyar maddelerin sentetik olarak yapılma olanaklarının bulunması ve bunların ucuz olarak piyasaya çıkartılması, bütün dünyada olduğu gibi memleketimizde de sentetik boyar maddelerin geniş bir oranda kullanılmasına neden olmuştur. (Kendir ve Güvenç, 2010, s.57).

Bununla beraber Anadolu'nun bazı bölgelerinde halen bazı bitkisel kökenli boyar maddeler kullanılmaktadır. Son yıllarda bitkisel boyar maddelerin kullanımı artmıştır. Bunun başlıca nedeni birçok bitkisel boyar maddenin renklerini ve parlaklıklarını uzun zaman korumalarıdır. Anadolu'da iplik boyamasında kullanılan başlıca maddeler (boyar madde taşıyan bitkiler, mazı ve şap gibi) bol olarak bulunduğu için Orta Asya'dan Türkler tarafından getirilen boyacılık sanatı Anadolu'da büyük bir gelişme göstermiştir (Kendir ve Güvenç, 2010, s.57).

Halk İlacı

Anadolu halkının yabani bitkileri tıbbi amaçla kullanması çok eski yıllardan günümüze kadar uzanmaktadır. Anadolu'yu her yönüyle konu alan çalışmalar Cumhuriyet döneminde güncellik kazanarak öne çıkmış ve bu alanda araştırmalar ve yayınlar başlamıştır. İstanbul Üniversitesi Farmasötik Botanik ve Genetik Kürsüsü Başkanı Ord. Prof. Dr. A. Heilbronn (1885–1961); Türkiye'de tıbbi bitkiler alanında bugünkü anlamda, farmakognozi araştırmalarını başlatmıştır. Sadıkoğlu (2004) tarafından hazırlanan Cumhuriyet dönemini (1928–1997) kapsayan bir makalede Türk Etnobotanigi ile ilgili 765 yayın incelenmiştir. Bu yayınlardan 466'sının bitkilerin tıbbi kullanımları ile ilgili olduğu tespit edilmiştir. Kırsal bölgelerde, hastalıkları tedavi etmek için genellikle çevrede yetişen veya yetiştirilen bitkiler kullanılmaktadır. Şehirlerde ise eczane ve beslenme desteği satan mağazalar veya aktarlardan sağlanmaktadır (Kendir ve Güvenç, 2010, s.58).

Araştırma kapsamında ülkemizde yetişen en çok bilinen yirmi şifalı ot ile ilgili araştırma yapılmıştır. Bu şifalı otlar aşağıda belirtilmektedir:

- Ada Çayı
- At Kestanesi
- Badem
- Böğürtlen
- Ceviz Ağacı
- Çiriş Otu
- Dere Otu
- Ebegümeci
- Gül Hatmi
- Isırgan Otu
- İğde
- Papatya
- Pelin Otu
- Kantaron
- Keçiboynuzu
- Kekik
- Kızılılık
- Kişniş
- Kuşkonmaz
- Rezene

YÖNTEM

Çalışma Gazi Üniversitesi Turizm Fakültesinde öğrenim gören öğrencilere uygulanmıştır. Veri toplama aracı olan anket formu araştırmacılar tarafından öğrencilere dağıtılarak gözlem altında doldurulmaları sağlanmıştır. Çalışmaya toplam 285 öğrenci dahil edilmiştir. Araştırmanın verileri 15-20 Mayıs tarihleri arasında toplanmıştır. Verilerin toplandığı günlerde okula gelmeyen öğrenciler araştırmaya dahil edilememiştir. Anket formu iki bölümden oluşmaktadır. Birinci bölümde öğrencilerin demografik özellikleri, ikinci bölümde ise 20 bitkinin tanıma durumları ile ilgili evet hayır şeklinde sorular bulunmaktadır. Araştırmanın verileri SPSS 17.0 İstatistik paket programına aktararak analiz edilmiştir. Kategorik değişkenler sayı ve % olarak sunulmuştur. Cinsiyete, öğrenim görülen bölüm ve öğrenim görülen sınıfa göre öğrencilerin şifalı bitkileri bilme durumlarının değerlendirilmesinde Ki-kare testi kullanılmıştır. Analizlerde istatistiksel anlamlılık düzeyi ($p < 0.05$) olarak kabul edilmiştir.

BULGULAR

Araştırmaya katılan öğrencilerin demografik özelliklerine ait bulgular Tablo 1'de verilmektedir. Araştırmaya katılan öğrencilerin en çok (%98.6) 18-25 yaş aralığında olduğu görülmektedir. Öğrencilerin %66.7'si kadın, %33.3'ünün ise erkek öğrencilerden oluşmaktadır. Çalışmaya katılan öğrencilerin %42.1'i Turizm İşletmeciliği, %24.2'si Gastronomi ve Mutfak Sanatları, %20.7'si Seyahat İşletmeciliği ve Turizm Rehberliği ve %13'ü Rekreasyon Yönetiminde öğrenim görülmektedir. Araştırmaya katılan öğrencilerin ağırlıklı olarak 1.sınıf (%32.3) ve 3.sınıf (%38.6) öğrencilerinden oluşmaktadır.

Tablo1. Araştırmaya Katılanların Demografik Özelliklerine Göre Dağılımı

	n	%
Yaş Grubu		
18-25	281	98.6
26 ve üstü	4	1.4
Cinsiyet		
Erkek	95	33.3
Kadın	190	66.7
Öğrenim Görülen Bölüm		
Gastronomi ve Mutfak Sanatları	69	24.2
Turizm İşletmeciliği	120	42.1
Seyahat İşletmeciliği ve Turizm Rehberliği	59	20.7
Rekreasyon Yönetimi	37	13.0
Sınıf		
1. sınıf	92	32.3
2. sınıf	51	17.9
3. sınıf	110	38.6
4. sınıf	32	11.2

Araştırmaya katılan öğrencilerin bitkileri tanıma özelliklerine ait bulgular Tablo 2'de verilmektedir. Araştırmaya katılan öğrencilerin en çok bildikleri bitkilerin; böğürtlen (%98.2), kekik(%97.9) ve badem (%96.8) olduğu görülmektedir. Kadın öğrencilerin %100'ü böğürtlen bitkisini tanıırken; erkek öğrencilerin %94.7'si tanımaktadır. Kekik bitkisini ise kadın öğrencilerin %98.9'u; erkek öğrencilerin %95.8'i bilmektedir. Badem bitkisini tanıma durumu ile ilgili olarak kadın öğrencilerin % 98.4'ü tanıırken; erkek öğrencilerin ise % 93.7'si tanımaktadır. Çiriş otu(%23.9), gül hatmi(%25.3) ve pelin otu (%28.8) bitkilerinin ise en az bilinen bitkiler olduğu görülmektedir. Ayrıca araştırmaya katılan öğrencilerin böğürtlen, ısırgan otu, iğde, rezene bitkilerini tanıma durumlarında cinsiyete göre anlamlı bir farklılık bulunmuştur ($p < 0.05$).

Tablo 2. Araştırmaya Katılan Öğrencilerin Bitkileri Tanıma Durumu

BİTKİLER	Kadın		Erkek		p*
	n	%	n	%	
Adaçayı	177	93.2	90	94.7	0.797
Atkestanesi	110	57.9	50	52.6	0.399
Badem	187	98.4	89	93.7	0.064
Böğürtlen*	190	100	90	94.7	0.004
Ceviz	176	92.6	84	88.4	0.236
Çiriş Otu	42	22.1	26	27.4	0.326
Dere Otu	183	96.3	87	91.6	0.091
Ebegümeci	112	58.9	50	52.6	0.310
Gül Hatmi	54	28.4	18	18.9	0.083
Isırgan Otu*	184	96.8	86	90.5	0.024
İğde*	180	94.7	83	87.4	0.028
Papatya	178	93.7	85	89.5	0.209
Pelin Otu	54	28.4	28	29.5	0.853
Kantaron	102	53.7	43	45.3	0.180
Keçiboynuzu	181	95.3	88	92.6	0.363
Kekik	188	98.9	91	95.8	0.098
Kızılılık	161	84.7	80	84.2	0.908
Kişniş	119	62.6	56	58.9	0.547
Kuşkonmaz	134	70.5	75	78.9	0.130
Rezene*	159	83.7	69	72.6	0.028

*Ki kare testi, cinsiyete göre fark saptanmıştır ($p<0.05$)

Araştırmaya katılan öğrencilerin öğrenim gördükleri bölüme göre bitkileri tanıma durumları ile ilgili olarak ise badem, gül hatmi, kişniş, kuşkonmaz ve rezene bitkilerinde anlamlı bir farklılık bulunmuştur ($p<0.05$). Badem bitkisini Seyahat İşletmeciliği ve Turizm Rehberliği öğrencilerinin diğer üç bölüme göre en az bildikleri görülmektedir ($p=0.048$). Gül hatmi bitkisini ise, Turizm İşletmeciliği öğrencilerinin diğer bölümlere göre daha az bildikleri tespit edilmiştir ($p=0.001$). Kişniş bitkisini tanıma durumuyla ilgili olarak ise Gastronomi ve Seyahat İşletmeciliği ve Turizm Rehberliği öğrencilerinin; Rekreasyon ve Turizm İşletmeciliği öğrencilerine göre daha fazla tanıdıkları görülmektedir ($p=0.000$). Kuşkonmaz bitkisini Rekreasyon bölümü öğrencileri en az tanırken ($p=0.006$), Rezene bitkisini ise Rekreasyon ile birlikte Turizm İşletmeciliği de az bilmektedir ($p=0.007$). Gastronomi ve Seyahat İşletmeciliği ve Turizm Rehberliği bölümü öğrencileri daha fazla tanımaktadır.

Araştırmaya kapsamında öğrencilerin öğrenim gördükleri sınıfa göre ise bitkileri tanıma durumları ile ilgili olarak; Atkestanesi, ebegümeçi, gül hatmi, kızılçık ve rezene bitkilerinde anlamlı bir farklılık bulunmuştur ($p<0.05$). Atkestanesi bitkisini birinci ve üçüncü sınıf öğrencilerinin, ikinci ve dördüncü sınıf öğrencilerine göre daha fazla bildikleri görülmektedir ($p=0.012$). Ebegümeçi bitkisini ise dördüncü sınıf öğrencilerinin en az bilirken ($p=0.006$), gül hatmi bitkisini ise birinci sınıfların en az bildikleri tespit edilmiştir ($p=0.004$). Kızılçık bitkisini üçüncü ve dördüncü sınıf öğrencilerinin, birinci ve ikinci sınıf öğrencilerine göre daha fazla bildikleri görülmektedir ($p=0.035$). Araştırma sonucunda rezene bitkisini ise dördüncü sınıf öğrencilerinin en fazla bildikleri anlaşılmaktadır ($p=0.002$).

SONUÇ

Bu çalışma ile Gazi Üniversitesi Turizm Fakültesinde öğrenim gören öğrencilerin şifalı bitkileri tanıma düzeylerini belirlemek istenmiştir. İnsanların şifalı bitkileri fark etmeleri eski yıllara dayanmaktadır. İnsanlar gerek yiyecek gerekse tedavi amaçlı olarak bitkilerden yararlanmışlardır. Ülkemiz yetişen bitki türleri açısından avantajlı konumdadır. Ülkede yaşayan kişilerin bu bitkileri tanımaları ve bu bitkilerden yararlanmaları önemlidir. Bu amaçla gençlerin ülkemizde yetişen bitkileri tanıma durumlarının hangi düzeyde olduğu tespit edilmiştir.

Gençlerin büyük çoğunluğunun ülkemizde yetişen bitkiler halinde bilgi sahibi olduğu sonucuna ulaşılmıştır. Araştırmaya katılan öğrencilerin en çok bildikleri bitkilerin; böğürtlen (%98.2), kekik (%97.9) ve badem (%96.8) olduğu görülmektedir. Çiriş otu (%23.9), gül hatmi (%25.3) ve pelin otu (%28.8) bitkilerinin ise en az bilinen bitkiler olduğu görülmektedir.

Ayrıca araştırmaya katılan öğrencilerin böğürtlen, ısırgan otu, iğde, rezene bitkilerini tanıma durumlarında cinsiyete göre anlamlı bir farklılık bulunmuştur ($p<0.05$). Öğrencilerin öğrenim gördükleri bölüme göre bitkileri tanıma durumları ile ilgili olarak ise badem, gül hatmi, kişniş, kuşkonmaz ve rezene bitkilerinde anlamlı bir farklılık bulunmuştur

($p<0.05$). Öğrencilerin öğrenim gördükleri sınıfa göre bitkileri tanıma durumları ile ilgili olarak ise; atkestanesi, ebegümeçi, gül hatmi, kızılçık ve rezene bitkilerinde anlamlı bir farklılık bulunmuştur ($p<0.05$).

Araştırma sonucunda Turizm Fakültesi öğrencilerinin çoğunluğunun şifalı bitkileri tanıdıkları ancak daha az kullanılan bitkiler olan çiriş otu, gül hatmi ve pelin otu bitkilerini daha az bildikleri görülmektedir. Bu bitkilerin tedavi edici pek çok özelliği de bulunmaktadır. Gençlerin bilinen bitkiler dışında da ülkemizde yetişen ve bilinmeyen şifalı bitkileri tanımaları sağlanmalıdır. Bu amaçla onları eğitici, bilgi sahibi olmalarını sağlayıcı eğitim programları yapılmalıdır.

KAYNAKÇA

- Birinci, S. (2008). 'Doğu Karadeniz Bölgesinde Doğal Olarak Bulunan Faydalı Bitkiler Ve Kullanım Alanlarının Araştırılması'. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Çukurova Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü, Adana.
- Faydaoğlu, E. Sürücüoğlu, M. S. (2011). 'Geçmişten Günümüze Tıbbi ve Aromatik Bitkilerin Kullanılması ve Ekonomik Önemi'. Kastamonu Üniversitesi Orman Fakültesi Dergisi, sayı: 1,58-60.
- İnaltoğ, T. (2008). 'Mutfaktaki Yaban Anadolu'nun Yeneni Otları'. Yapı Kredi Yayınları,17.
- Kendir, G. Güvenç, A. (2010). 'Etnobotanik ve Türkiye'de Yapılmış Etnobotanik Çalışmalara Genel Bir Bakış'. Hacettepe Üniversitesi Eczacılık Fakültesi Dergisi, Sayı: 1, 50-58.
- Özatkan, G. (2009). 'Kızılcahamam İlçesi Halk İlaçları'. Yayınlanmamış yüksek lisans tezi, Gazi Üniversitesi Sağlık Bilimleri Enstitüsü, Farmakognozi Anabilim Dalı, Ankara.
- Saraçoğlu, İ. A. (2008). 'Tıbbi Bitkiler Rehberi' 34. Baskı,10-11.
- Stoyanov, N. F. (2004). 'Şifalı Bitkiler'. Çev. Basri Makaklı, Kipaş Dağıtımçılık.

Extensive Summary

Young People's Knowledge Level of Plants with Healing Capabilities

This research has been designed to determine Gazi University Tourism Faculty students' knowledge level of plants with healing capabilities. The research was put into practice using survey technique to Gazi University Tourism Faculty Students. 285 people were included in the study. The research data has been analyzed by transferring data to SPSS 17.0 Statistical Package Program. Categorical variables have been presented as numbers and percentages.

Analysis was done to determine student's knowledge level of plants with healing capabilities based on gender, their department and class using chi-square test. In every analysis, the level of statistical significance has been accepted as ($p < 0.05$).

Most of the students who participated in the survey were in age range between 18-25 (98.6%). 66.7% of students' gender is female while 33.3% of the students' gender is male. 42.1% of the students who participated in the survey are studying Tourism Management, 24,2% of the students are studying Gastronomy and Culinary Arts, 20.7% of the students are studying Management of Travel and Tourism Guide and 13% of the student are studying Recreation Management.

It was concluded that the vast majority of young people have knowledge about plants that grow in our country. It was observed that blackberry (98.2%), thyme (97.9%) and almonds (96.8%) are the most well-known plants by participants while asphodel (23.9%), hollyhock (25.3%) and wormwood (28.8%) are the least known.

Also it was found that there are statistically significant differences between participant's knowledge level of blackberry, stinging nettle, oleaster and fennel based on their gender; almonds, hollyhock, coriander, asparagus and fennel based on the department they are studying; and conker, hibiscus, holly-hock, cranberry and fennel based on the class they are studying.

As a result of the research, it was concluded that the majority of the students from Tourism Faculty recognize plants with healing capabilities, but their knowledge level of less used plants like asphodel, hollyhock and wormwood is low. There are many therapeutic features of these plants and aside from known plants or herbs, young people must also be informed to get familiar with these unknown healing herbs. Informative and educational programs should be prepared to achieve this goal.